

โพธิ์ประทับช้าง : ชาติภูมิของพระพุทธเจ้าเสื่อ

“โพธิ์ประทับช้าง” เป็นทั้งชื่อวัด ชื่อหมู่บ้านชื่อตำบล และชื่ออำเภอหนึ่งของ จังหวัดพิจิตร ที่ว่าการอำเภอโพธิ์ประทับช้างนั้นตั้งอยู่ในท้องที่บ้านท่าบัวทอง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง และอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมฟากตะวันออก เป็นอำเภอที่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวจังหวัดพิจิตร ห่างจากตัวจังหวัดพิจิตรตามทางรถยนต์ประมาณ ๒๕-๒๖ กิโลเมตร

ความเป็นมาของโพธิ์ประทับช้างนี้ มาจากอะไรผู้เขียนไม่สามารถสืบค้นได้ เท่าที่ศึกษาจากพระราชพงศาวดารก็พบว่า โพธิ์ประทับช้าง เป็นชื่อตำบล เป็นชื่อวัด และเป็นชื่อต้นไม้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าเสื่อ หรือหลวงสรศักดิ์ พระมหากษัตริย์องค์หนึ่งในสมัยอยุธยาตอนปลาย ก็กล่าวถึงว่าพระพุทธเจ้าเสื่อประสูติที่ตำบลโพธิ์ประทับช้าง แล้วนำรกฝังไว้ระหว่างโพธิ์ประทับช้างกับต้นอุทุมพร (ต้นมะเดื่อ) จึงเป็นเหตุให้ชื่อของพระพุทธเจ้าเสื่อแต่เดิมชื่อว่า “มะเดื่อ”

ผู้เขียนขอคัดลอกข้อความจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ สักตอนหนึ่งเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าเสื่อประสูติที่ตำบลโพธิ์ประทับช้าง ดังต่อไปนี้

“ลัทธิราชได้ ๑๐๖๑ ปีเถาะ เอกศก สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน (พระพุทธเจ้าเสื่อ) ทรงพระราชดำริถึงภูมิชาติแห่งพระองค์ ซึ่งสมเด็จพระพันปีหลวงตรัสบอกไว้ แต่ยังทรงพระเยาว์อยู่นั้นว่า เมื่อศักราช ๑๐๒๔ ปีชวด จัตุวศกแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมพิตรพระนารายณ์เป็นเจ้า เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปนมัสการพระพุทธปฏิมากร, พระชินราช, พระชินสีห์ ณ เมืองพระพิษณุโลก, ทรงพระกรุณาให้มีการมหรสพถวายพระพุทธสมโภชคาร์บสามวัน ครั้นนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในพระบรมโกศ พาเอาสมเด็จพระพันปีหลวง ทรงพระครรภ์แก่, จึงประสูติพระองค์ที่ ตำบลบ้านโพธิ์ประทับช้าง แขวงเมืองพิจิตร, ในเดือนอ้ายปีชวด จัตุวศกนั้น แล้วจึงเอารกที่สหชาตินั้น ใส่ลงในผอบเงิน เอาไปฝังไว้ที่หว่างโพธิ์ประทับช้าง แลต้นอุทุมพรต่อกันนั้น เหตุดังนี้จึงให้พระนามกรชื่อมะเดื่อ . . .

จากข้อความในพระราชพงศาวดารนั้นก็เห็นได้ว่าในปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จประสูติตรงกับศักราช ๑๐๒๔ ก็คือ พ.ศ. ๒๒๐๕ นั้น ตำบลบ้านโพธิ์ประทับช้างมีแล้วและอาจจะมามาก่อนหน้านั้นก็ได้ แต่ก็มีบางท่านเล่าว่า เนื่องจากนารกของพระพุทธเจ้าเสด็จฝังไว้ระหว่างต้นโพธิ์กับต้นมะเดื่อ จึงตั้งชื่อหมู่บ้านตำบลนั้นว่า “โพธิ์ประทับช้าง” ความจริงในพระราชพงศาวดารก็กล่าวไว้ว่า นารกของพระพุทธเจ้าเสด็จฝังไว้ระหว่างโพธิ์ประทับช้างกับต้นอุทุมพร (ต้นมะเดื่อ) ถ้าหากเพ่งตั้งชื่อหมู่บ้านตำบลในปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จประสูติก็อาจจะเป็นไปได้ ส่วนวัดโพธิ์ประทับช้างนั้น พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดให้สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงภูมิชาติที่พระองค์ประสูติในปีศักราช ๑๐๑๖ ก็คือปี พ.ศ. ๒๒๔๒ ทั้งข้อความในพระราชพงศาวดาร อีกตอนหนึ่งกล่าวว่า

“... จึงมีพระราชดำรัสกับสมุหนายกให้กะเกณฑ์กันขึ้นไปสร้างพระอาราม ณ ตำบลบ้านโพธิ์ประทับช้าง... จำเดิมแต่นั้นมาพระอารามนั้น ก็เรียกว่า วัดโพธิ์ประทับช้าง มาตราบเท่าทุกวันนี้...”

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นความเป็นมาของ “โพธิ์ประทับช้าง” ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งเป็นทางชื่อหมู่บ้าน ชื่อตำบล และชื่อวัด

หมู่บ้าน ตำบล และวัดโพธิ์ประทับช้างตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านเก่า เมื่อแม่น้ำน่านเก่าขึ้นเขิน เพราะแม่น้ำเปลี่ยนทางเดิน เมื่อราว ๑๐๐ ปีเศษมาแล้วนั้น ประชาชนได้อพยพไปอยู่ตำบลอื่น โดยเฉพาะริมแม่น้ำยม ทั้งหมู่บ้านตำบลและวัดจึงร้างไป (เพ็งมีผู้คนอพยพไปอยู่ใหม่อีกเมื่อไม่นานมานี้) ต่อมาทางราชการเห็นว่าประชาชนในตำบลโพธิ์ประทับช้าง และตำบลใกล้เคียง ซึ่งชนกับอำเภอเมืองพิจิตร บางตำบลก็ชนกับอำเภอโพทะเล ซึ่งไกลเกินไปในการติดต่อราชการ ทางราชการจึงได้ตั้งกิ่งอำเภอโพธิ์ประทับช้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ โดยมีที่ว่าการกิ่งอำเภอตั้งอยู่ที่บ้านท่าบัวทอง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง ริมฝั่งแม่น้ำยมปากตะวันออก ซึ่งห่างจากวัดโพธิ์ประทับช้าง บ้านโพธิ์ประทับช้าง ประมาณ ๖ กิโลเมตร ที่ทางราชการไม่ตั้งที่ว่าการฯ ที่บ้านโพธิ์ประทับช้าง คงเป็นเพราะแม่น้ำน่านขึ้นเขิน การคมนาคมไม่สะดวกเท่าริมฝั่งแม่น้ำยมก็ได้

ต่อมาวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ทางราชการจึงยกฐานะ กิ่งอำเภอโพธิ์ประทับช้าง เป็นอำเภอโพธิ์ประทับช้าง และมีที่ว่าการอำเภออยู่ที่เดิม

ปัจจุบันอำเภอโพธิ์ประทับช้าง แบ่งการปกครองออกเป็น ๕ ตำบล ๔๖ หมู่บ้าน มีตำบลโพธิ์ประทับช้าง วังจิก ไผ่รอบ ดงเสือเหลือง และไผ่ท่าโพ สำหรับตลาดร้านค้า ณ ที่ว่าการอำเภอฯ ยังไม่มี ประชาชนต้องไปซื้อขายที่ตลาดวังจิก ตำบลวังจิก ซึ่งห่างจาก ที่ว่าการอำเภอประมาณ ๘ กิโลเมตร

การเดินทางไปยังที่ว่าการอำเภอโพธิ์ประทับช้างนั้น จากตัวจังหวัดพิจิตรตามทาง รถยนต์ จะไปได้ ๒ ทางด้วยกัน คือทางหนึ่งผ่านบ้านคลองคเชนทร์-เมืองพิจิตรเก่า-วังจิก ถึงที่ว่าการอำเภอโพธิ์ประทับช้างระยะทางประมาณ ๒๕ กิโลเมตร ส่วนอีกทางหนึ่ง ไปตาม ถนนสายพิจิตร-ตะพานหิน จะมีถนนแยกที่ ก.ม. ที่ ๑๑ ผ่านวัดโพธิ์ประทับช้างถึงที่ว่าการ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง ระยะทางประมาณ ๒๖ กิโลเมตร ถนนทั้งสองทางส่วนใหญ่เป็นถนน ลูกรัง ซึ่งยังไม่สะดวกสบายในการเดินทางมากนัก

ณ ที่ว่าการอำเภอโพธิ์ประทับช้างนี้เอง มีสิ่งที่น่าสนใจอันเกี่ยวข้องกับ “โพธิ์ ประทับช้าง” ก็คือ “ศาลพระเจ้าเสือ” ซึ่งทางอำเภอโพธิ์ประทับช้างได้สร้างขึ้น ตั้งอยู่หน้า ที่ว่าการอำเภอ ภายในศาลมีพระรูปพระเจ้าเสือในท่าประทับยืนประดิษฐานอยู่ ลักษณะศาลเป็น อาคารทรงไทย แบบทรงจตุรมุข มียอดลี้กษณะปราสาท หลังคามุงกระเบื้องและก่ออิฐถือปูน ทั้งศาลและพระรูปเพิ่งสร้างเสร็จและทำพิธีเปิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ สำหรับศาลนี้สร้างแทนศาล เดิม ซึ่งเป็นเรือนไม้เดิมศาลที่เป็นเรือนไม้สร้างขึ้นพร้อม ๆ กับตั้งกิ่งอำเภอโพธิ์ประทับช้าง คือราว พ.ศ. ๒๕๑๐ เมื่อตอนที่สร้างศาลเรือนไม้ใหม่ ๆ มีเรื่องเล่ากันว่า ประชาชนได้ไปบวง สรรพวงวิญญาน พระเจ้าเสือที่วัดโพธิ์ประทับช้าง อัญเชิญไปสถิตที่ศาลเรือนไม้ที่สร้างขึ้น ขณะที่เดินทางกลับมายังศาล ได้พบบงเหลือมขนาดใหญ่ตัวหนึ่งนอนขวางทางไว้ ประชาชน ที่ไปจึงอธิษฐานว่าหากดวงวิญญานของพระเจ้าเสือเสด็จมาจริงแล้ว ขอให้บงเหลือมขึ้นไปในพาน บงเหลือมนั้นก็ขึ้นไปชดอยู่ในพาน ประชาชนจึงแห่บงเหลือมไปไว้ในศาล พอรุ่งเช้าบงเหลือมก็ หายไป จึงมีประชาชนพากันไปเคารพกราบไหว้ดวงวิญญานของพระเจ้าเสือ ณ ศาลดังกล่าว เสมอมาจนศาลผุพังไป จึงสร้างศาลใหม่และพระรูปดังที่เห็นในปัจจุบัน

วัดที่น่าสนใจในท้องที่อำเภอโพธิ์ประทับช้าง

ในท้องที่อำเภอโพธิ์ประทับช้าง มีวัดที่น่าสนใจอย่างยิ่งก็คือวัดโพธิ์ประทับช้าง ซึ่งยังมีโบราณวัตถุสถานที่น่าชมมากพอสมควร นอกจากนี้ยังมีวัดร้างและวัดไม่ร้างอีกบางวัด

ที่มีซากโบราณวัตถุสถานเหลืออยู่บ้าง บางวัดก็ไม่มีเหลืออยู่เลย ชาวบ้านไม่ค่อยรู้จักก็มี วัดเหล่านี้ได้แก่ วัดท่าค้ำหนัก วัดนางชี วัดวังปราสาท วัดบึงโพธิ์ วัดตะไค้ วัดป่าตาล วัดวังปรารักษ์ และวัดท่าพุทราเป็นต้น ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงวัดเหล่านี้ตามลำดับไป

วัดโพธิ์ประทับช้าง

วัดนี้อยู่ในท้องที่บ้านโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง ริมแม่น้ำน่านเก่า ฟากตะวันออกห่างจากที่ว่าการอำเภอโพธิ์ประทับช้างประมาณ ๖ กิโลเมตร การเดินทางจากตัวจังหวัดพิจิตรไปยังวัดนี้ได้ ๒ ทางคือ ทางหนึ่งไปทางคลองคเชนทร์-เมืองพิจิตรเก่า-วังจิก และก่อนจะเข้าที่ว่าการอำเภอโพธิ์ประทับช้าง ๒ กิโลเมตร จะมีทางแยกทางซ้ายมือไปวัดนี้ระยะทางประมาณ ๒๗ กิโลเมตร ส่วนอีกทางหนึ่งระยะทางประมาณ ๒๐ กิโลเมตร เท่านั้นคือไปทางพิจิตร-ตะพานหิน เมื่อถึง ก.ม. ที่ ๑๑ จะมีทางแยกทางขวามือถึงวัดนี้ได้ ซึ่งเป็นทางที่ใกล้กว่าทางแรก

ดังได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่าพระพุทธเจ้าเสด็จโปรดให้สร้างวัดโพธิ์ประทับช้างขึ้นในปีศักราช ๑๐๖๑ คือปี พ.ศ. ๒๒๔๒ เพื่อระลึกถึงภูมิชาติที่พระองค์ประสูติ ณ ที่บริเวณวัดนี้ ดังข้อความในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า “. . . จึงมีพระราชดำรัสกับสมุหนายกให้กะเกณฑ์กันขึ้นไปสร้างพระอาราม ณ ตำบลบ้านโพธิ์ประทับช้างมี พระอุโบสถ, วิหาร, มหาธาตุ, เจดีย์, ศาลาการเปรียญแลกุฏิสงฆ์ พร้อมเสร็จ และการสร้างพระอารามนั้นสองปีเศษจึงสำเร็จ . . . จำเดิมแต่นั้นมา พระอารามนั้นก็เรียกว่า วัดโพธิ์ประทับช้าง มาตราบเท่าทุกวันนี้”

เมื่อครั้งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จจังหวัดพิจิตรในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ พระองค์ได้เสด็จวัดโพธิ์ประทับช้างด้วย ดังบทพระนิพนธ์ของพระองค์ตอนหนึ่งดังต่อไปนี้

“วันที่ ๙ มี.ค. เสด็จทอดพระเนตร วัดโพธิ์ประทับช้าง ซึ่งเป็นวัดร้าง วัดนี้ปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระเจ้าเสือ) ทรงสร้าง เพราะพระองค์ได้ประสูติที่ตำบลนี้ ของก่อสร้างยังเหลือปรากฏเป็นวัดใหญ่ควรเป็นวัดหลวงจริง พระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปใหญ่ ๗ ห้อง กว้าง ๗ วา ๒ คอก ยาว ๑๒ วา

มีมุขหน้า มุขหลังต่างหาก มีกำแพง ๒ ชั้น นอกจากนี้ยังมีวิหาร การเปรียญ และซุ้มประตู หน้าต่างอยู่ เป็นฝีมือช่างครั่งกรุงเก่า ส่วนบริเวณกุฏิเหลือแต่เสาปูน . . .”

จากบทพระนิพนธ์นี้ แสดงให้เห็นว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ วัดโพธิ์ประทับช้าง เป็นวัดร้างแล้ว และคงจะร้างไปตั้งแต่เมื่อนานานต้นเขิน เพราะเปลี่ยนทางเดินนั่นเอง และ วัดนี้โบราณสถานต่าง ๆ คงชำรุดทรุดโทรมไปมากแล้ว

ต่อมาทางราชการได้ประกาศขึ้นทะเบียนวัดโพธิ์ประทับช้างเป็นโบราณวัตถุ สถานของชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๔ วัดโพธิ์ประทับช้างได้มีพระภิกษุไปจำพรรษาอยู่ และสร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เช่นกุฏิสงฆ์ เป็นต้น วัดโพธิ์ประทับช้างจึงไม่เป็นวัดร้างอีกต่อไป และในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ทางกรมศิลปากรได้ทำการบูรณะขุดแต่งโบราณสถานของวัดโพธิ์ ประทับช้างจึงทำให้สามารถชมโบราณสถานของวัดได้สะดวกขึ้นมาก

โบราณสถานในบริเวณวัดโพธิ์ประทับช้างมีพระอุโบสถเด่นสง่าอยู่กลาง และมี กำแพงแก้วล้อมรอบ ๒ ชั้น ภายในกำแพงแก้วชั้นที่สองมีพระปราสาท และเจดีย์แบบลังกา ทรงเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง และนอกกำแพงแก้วทางด้านทิศใต้มีวิหารและฐานเจดีย์เหลืออีก ด้วย สำหรับ พระอุโบสถ นั้นมีเหลือแต่ผนังและเสาที่ก่อด้วยอิฐถือปูน ส่วนหลังคาพังหมด แล้ว พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปั้นถูกคนตัดเศียรไปนานแล้ว ชาวบ้านจึง ช่วยกันปั้นเศียรต่อให้ใหม่จึงดูไม่กลมกลืนกัน ลักษณะของพระอุโบสถมีเสากายใน ๒ แถว เป็นเสาแบบย่อเหลี่ยมมุมไม้สิบสอง มีมุขหน้าหลัง และมีเสาทงด้านหน้าและด้านหลังอีกด้าน ละ ๒ ต้นค้ำยัน ผนังพระอุโบสถหนามาก หนาประมาณ ๑-๒ เมตร คือด้านหน้าหลังหนา ประมาณ ๒ เมตร ด้านข้างหนาประมาณ ๑ เมตร ผนังด้านหน้าพระอุโบสถซึ่งอยู่ทางทิศ ตะวันตกมีประตู ๓ ประตู ประตูกลางใหญ่กว่าประตูซ้ายขวา ส่วนผนังด้านหลังมีประตูเพียง ๒ ประตูซ้ายขวาไม่มีประตูกลาง แต่ตรงผนังมีฐานพระพุทธรูปซึ่งอยู่หลังพระประธาน สำหรับ ผนังด้านข้างมีหน้าต่างด้านละ ๗ บาน ถ้าสังเกตด้านนอกจะเห็นว่ามีเสานูนสี่เหลี่ยมคั่นหน้า ต่างและบานใต้หน้าต่างมีรูปปูนปั้นฐานสิงห์ ซุ้มหน้าต่างเป็นทรงเรือนแก้วที่งดงามมากทีเดียว พระประอุโบสถนี้มีความกว้างประมาณ ๖ วา ยาวประมาณ ๑๐ วา พระประธานที่อยู่ในพระ-

วัดท่าตำหนัก

วัดท่าตำหนักเป็นวัดร้าง ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านเก่า เหนือวัดโพธิ์ประทับช้าง นายนวม คลังเพชร คนเก่าแก่ของตำบลโพธิ์ประทับช้าง เล่าว่า ผู้ที่สร้างวัดท่าตำหนัก นั้น เล่ากันต่อ ๆ มาว่า เดิมบริเวณวัดเป็นตำหนักของพระมหากษัตริย์ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับสมัย พระพุทธเจ้าเสด็จทรงสร้างวัดโพธิ์ประทับช้างก็ได้ นายนวมยังเล่าอีกว่า ปัจจุบันยังมีซากฐาน โบสถ์เหลืออยู่บ้าง เคยมีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์อยู่ที่วัดท่าตำหนัก แต่ปัจจุบันย้ายไปไว้ที่วัดท่าบวทอง และรื้อหอสวดมนต์ไปไว้ที่วัดท่าบวทองด้วย

วัดท่าตำหนักเพิ่งร้างไปเมื่อประมาณ ๕๐ ปีเศษมานี้เอง คงร้างตอนที่แม่น้ำเปลี่ยน ทางเดิน แม่น้ำน่านเก่าตื้นเขินมากนั่นเอง เมื่อครั้งที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จวัดโพธิ์ประทับช้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๐ นั้น พระองค์ได้เสด็จวัดท่าตำหนัก ก่อน ดั้งบันทึกของพระองค์ท่านตอนหนึ่งว่า

“... เสด็จจากพลับพลาปากดงท่าช้อย มาถึง วัดท่าตำหนัก ประทับพัก ๒๒ นาที เสด็จถึงวัดโพธิ์ประทับช้างเวลา ๖ นาฬิกา ๔๕ นาที ระยะทาง ๒๐,๗๒๐ ก้าว ...”

ในบันทึกมิได้กล่าวว่าวัดท่าตำหนักเป็นวัดร้างแสดงว่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๐ วัดท่าตำหนักยังไม่เป็นวัดร้างแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามวัดท่าตำหนักคงเป็นวัดเก่าแก่เช่นเดียวกับ วัดโพธิ์ประทับช้าง อาจจะรุ่งเรืองราวคราวเดียวกัน แต่โบราณสถานมีเหลืออยู่น้อยกว่าวัดโพธิ์-ประทับช้าง และทั้งสองวัดนี้ก็อยู่ไม่ไกลกันมากนัก

ใกล้ ๆ กับวัดท่าตำหนัก นายนวม คลังเพชร เล่าว่า ยังมี วัดนางชี อยู่เหนือ วัดท่าตำหนัก เคยมีซากโบสถ์โบสถ์และพระพุทธรูปเมื่อหลายปีมาแล้ว ปัจจุบัน เป็นวัดร้าง กลายเป็นไร่นาไปหมดแล้ว เหนือวัดนางชีขึ้นไปทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่านเก่า มีวัดวัง-ปราสาท ซึ่งเป็นวัดร้างเช่นกัน เคยมีซากอิฐซากฐานโบสถ์ และเหนือวัดวังปราสาทขึ้นไป เป็น วัดบึงโพธิ์ หรือ วัดใหม่ธุดงค์าราม ซึ่งอยู่ทางปากตะวันออกของแม่น้ำน่านเก่าแก่วัดนี้ ไม่ใช่ วัดร้างในปัจจุบัน แต่ก่อนเป็นวัดเก่าแก่เหมือนกัน เหนือวัดบึงโพธิ์ขึ้นไปยังมีวัดร้างอีก ๒ วัด ด้วยกัน คือ วัดทะเล และวัดป่าตาล สำหรับวัดป่าตาลยังมีฐานโบสถ์เหลืออยู่ด้วย

แสดงให้เห็นว่า ริมฝั่งแม่น้ำน่านเก่า เหนือวัดโพธิ์ประทับช้างขึ้นไป มีวัดเก่าแก่ อยู่หลายวัดที่เดียวกันคงเป็นวัดรุ่งเรืองราวคราวเดียวกัน หรือเก่ากว่าก็ได้

ส่วนทางใต้วัดโพธิ์ประทับช้าง ยังมีวัดร้างอีก ๒ วัด คือ วัดวังปรางค์ เคยชุกพบพระพุทธรูปด้วยและมีวัดไม่ทราบชื่ออีกวัดหนึ่งที่ บ้านวังกระโดน

วัดท่าพุทรา

วัดท่าพุทราเป็นวัดที่อยู่ในท้องที่บ้านท่าพุทรา ตำบลโพธิ์ประทับช้าง และตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านเก่า เห็นวัดร้างที่กล่าวมาแล้ว คือวัดตะไลและวัดป่าตาล แต่วัดท่าพุทราไม่ใช่วัดร้างเหมือนวัดทั้งสอง จากคำบอกเล่าของนายนวม คลังเพชร ว่า วัดท่าพุทราเป็นวัดเก่าแก่มาก่อนเช่นเดียวกับวัดอื่น ๆ ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านเก่า และใกล้ ๆ กับวัดท่าพุทรา มีวัดร้างชื่อ วัดโบสถ์ตาดิน ตั้งอยู่ใกล้บึงชื่อ บึงดัง เคยมีผู้ขุดได้พระพิมพ์เมื่อ ๑๐ กว่าปีมาแล้ว ยังมีซากเจดีย์โบสถ์วิหาร และเมื่อ ๑๐ กว่าปีมาแล้ว มีฐานเจดีย์สูงแต่ถูกขุดค้นจนเหลือแต่ซากเพียงเล็กน้อย

วัดบึงโพธิ์หรือวัดชุงการาม

วัดนี้ตั้งอยู่ในท้องที่บ้านบึงโพธิ์ ตำบลโพธิ์ประทับช้าง และตั้งอยู่ปากตะวันออกของแม่น้ำน่านเก่า อยู่ใต้วัดท่าพุทราและเห็นวัดท่าค้ำหนัก (ได้กล่าวถึงมาก่อนแล้ว) ที่ชื่อวัดบึงโพธิ์ เพราะตั้งอยู่ใกล้บึงที่มีชื่อว่า บึงโพธิ์ และอยู่ในหมู่บ้านชื่อว่าบ้านบึงโพธิ์ด้วย วัดนี้เคยมีชื่อว่า วัดยางป่าใหญ่ ด้วย ส่วนปัจจุบันมีชื่อใหม่อีกว่า วัดชุงการาม นายนวม คลังเพชร เล่าว่า เป็นวัดเก่าแก่เช่นเดียวกับวัดร้างอื่น ๆ ริมแม่น้ำน่านเก่า พระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่วัดนี้ปรากฏว่า ถูกพอกปูนมานานแล้ว อาจเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่มาก่อนก็ได้ จึงเป็นวัดที่น่าสนใจวัดหนึ่ง

วัดสระปทุม

วัดสระปทุมตั้งอยู่ในท้องที่บ้านสระปทุม ตำบลไผ่รอบอยู่ทางทิศตะวันตกของที่ว่าการอำเภอโพธิ์ประทับช้าง มีผู้เล่าว่าใกล้ ๆ กับวัดมีชาวบ้านเคยขุดบ่อน้ำพบเสาขนาดใหญ่และซากอิฐใกล้วัดนี้ด้วย แสดงว่าคงเป็นวัดเก่าแก่มาก่อนวัดหนึ่ง น่าศึกษาค้นคว้าละเอียดต่อไป

นอกจากวัดต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดแล้ว ปัจจุบันในท้องที่อำเภอโพธิ์ประทับช้าง ยังมีวัดอีกหลายวัด เช่น วัดไร่รอบ วัดหนองหลวง วัดโรงวัว วัดเกาะแก้ว วัดไร่ท่าโพใต้ วัดใหม่โพธิ์ศรี วัดคงเสื่อเหลือง วัดลำนั่ง วัดเนินพยอม วัดกัจฉินัยวรรณ วัดวังท่าโพ วัดบ้านซ่อง วัดหนองคล้า วัดเนินสาลิกา วัดทุ่งใหญ่ วัดวังจิก วัดท่าบัวทอง วัดตานน้อย และวัดราษฎร์บูรณะ เป็นต้น

ชื่อหมู่บ้านตำบลในท้องที่อำเภอโพธิ์ประทับช้าง

ในท้องที่อำเภอโพธิ์ประทับช้าง มีตำบลทั้งหมด ๕ ตำบล มีหมู่บ้าน ๔๖ หมู่บ้าน ชื่อตำบล มีโพธิ์ประทับช้าง วังจิก ไร่รอบ ไร่ท่าโพ และคงเสื่อเหลือง สำหรับใน ตำบลโพธิ์ประทับช้าง มี ๗ หมู่บ้าน มีชื่อต่าง ๆ คือ ท่าบัวทอง โพธิ์ประทับช้าง บึงโพธิ์ ท่าพุทธา วงกระโดน (มีวังน้ำลึกในแม่น้ำน่านเก่า) ท่าตะคร้อ และหนองต้นไทร ตำบล วังจิก มี ๘ หมู่บ้าน คือ วังจิก (มี ๒ หมู่บ้านฟากตะวันออกและฟากตะวันตกของแม่น้ำ ยม) คลองจระเข้ (หรือคลองตะเข้ และมีบ้านหักรถในหมู่บ้านเดียวกันนี้ด้วย) วังเทพ ห้วยตะพาน หนองไม้ซุง ดานน้อย และ ย่านยาว

สำหรับตำบลไร่รอบ ไร่ท่าโพ และคงเสื่อเหลือง มีหมู่บ้านชื่อต่าง ๆ กันคือ หนองหลวง เกาะแก้ว ป่าแดง ห้วยแยก คลองยาง ไคโพธิ์ เนินตาล เนินยาง หนองผัก หนองไม้ซุง หนองคล้า หนองปลวก สระปทุม บ้านด่าน ไร่ล้อม ลำนั่ง เนินพยอม คงเสื่อเหลือง บ้านน้อย ปมประดู่ เนินกอก หนองปรือ ห้วยคันเบ็ด ทุ่งประพาส ทุ่งนาดี สามปลัก หนองสะแก หนองหัวปลวก หนองบัวทม หนองตาจัน หนองบัว และหนองแห้ว เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าชื่อหมู่บ้านมักจะขึ้นต้นด้วยหนองอยู่มาก และขึ้นต้นด้วยเนินก็มีหลายหมู่บ้าน ที่เป็นเช่นนี้ เพราะท้องที่อำเภอโพธิ์ประทับช้างเป็นที่ราบมีหนองน้ำอยู่มาก บางตอนก็เป็นเนินอยู่บ้าง จึงตั้งชื่อหมู่บ้านตามลักษณะของภูมิประเทศนั่นเอง

สำหรับชื่อหมู่บ้านที่มี **หนอง** นำหน้ามีถึง ๑๓ หมู่บ้าน คือ หนองต้นไทร หนองไม้ซุง หนองหลวง หนองผัก หนองคล้า หนองปลวก หนองปรือ หนองสะแก หนองหัวปลวก หนองบัวทม หนองตาจัน หนองบัว และหนองแห้ว

ส่วนที่มี **เนิน** นำหน้า มี ๔ หมู่บ้าน คือ เนินตาล เนินยาง เนินพะยอม
และเนินกอก

นอกจากนี้มี **ไผ่** นำหน้า ๓ หมู่บ้านคือ ไผ่รอบ (เป็นชื่อตำบลด้วย) ไผ่ท่าโพ
(เป็นชื่อตำบลด้วย) และ ไผ่ล้อม เพราะมีต้นไผ่มากในหมู่บ้านนั่นเอง ส่วนที่มี **ทุ่ง** นำหน้า
เพราะมีทุ่งนามาก คือ ทุ่งนาดี กับ ทุ่งประพาส

แสดงให้เห็นว่า ชื่อตำบลหมู่บ้าน ชาวบ้านจะตั้งชื่อตามลักษณะภูมิประเทศเป็น
สำคัญ

อุโบสถตั้งอยู่บนฐานชุกชีสูงมากสูงถึง ๑๖ ชั้นมีผู้เล่าว่า พระอุโบสถหลังนี้เคยถูกไฟไหม้ ยังสังเกตเห็นเครื่องบนที่เป็นไม้เหมือนถูกไฟไหม้ด้วย รอบพระอุโบสถยังมีใบเสมาตั้งอยู่บนฐานไม่มีซุ้ม ทางวัดยังใช้พระอุโบสถนี้ประกอบสังฆกรรมต่าง ๆ ได้ด้วย เพราะยังไม่มีโบสถ์ใหม่ คงใช้หลังนี้ในปัจจุบัน

สำหรับกำแพงแก้วชั้นในที่มีรอบพระอุโบสถนั้น อยู่สูงกว่าระดับพื้นดินรอบ ๆ และอยู่ระดับเดียวกับพระอุโบสถแสดงว่ามีการถมดินสร้างพระอุโบสถหลังนี้

นอกกำแพงแก้วชั้นในนี้ เป็นที่ระดับต่ำกว่าพระอุโบสถ แล้วมีกำแพงแก้ว ชั้นนอกอีกชั้นหนึ่งและนอกกำแพงแก้วชั้นใน หรือภายในกำแพงแก้วชั้นนอกนี้ มีพระปรางค์และเจดีย์อยู่ทางคานเหนือและใต้เป็นพระปรางค์คานละ ๑ องค์ และ เจดีย์คานละ ๒ องค์ลักษณะของพระปรางค์เป็นทรงสูงชลุคฐาน ชุ่มกุกาและส่วนยอด ส่วนเจดีย์เป็นเจดีย์แบบลังกา ทรงเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ลักษณะทรงเจดีย์สูงชลุคตัวระฆังเล็กเพียว ที่ฐานเจดีย์เหนือประทักษิณ เจาะช่องอาร์คแหลม ทั้งพระปรางค์และเจดีย์บางองค์ยอดหัก บางองค์เหลือแต่ฐานเท่านั้น นอกพระปรางค์ออกมาเป็นฐานของวิหารซึ่งเหลือเพียงซากของฐานวิหารเท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีซากของวิหารทางทิศใต้ของพระอุโบสถนอกกำแพงออกไปอีก ๒ หลังด้วยกัน หลังหนึ่งใหญ่มาก มีผนังสี่ด้าน ไม่มีหลังคา มีเสากายในวิหาร ๒ แถว ๆ ละ ๖ ต้น เป็นเสาสี่เหลี่ยม มีบันไดขึ้นวิหารทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ส่วนวิหารอีกหลังหนึ่งอยู่ใต้ลงไปเล็กกว่าหลังแรก เหลือแต่ผนังอยู่บ้าง

ทางด้านเหนือของพระอุโบสถ ซึ่งปัจจุบันนี้รกรากมีผู้เล่าว่า มีซากของศาลา เรียกว่าศาลาเก้าห้องซึ่งเป็นศาลาที่มีขนาดประมาณ ๒ เส้น

ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของพระอุโบสถมีกุฏิพระสงฆ์ที่สร้างขึ้นใหม่หลายหลัง มีพระภิกษุสงฆ์มาจำพรรษาอยู่ บริเวณแถบนี้มัตินไม้ร่มรื่น และเงียบสงบดีมาก ส่วนทางทิศตะวันตกของพระอุโบสถ คือด้านหน้าของพระอุโบสถมีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้นใหม่องค์หนึ่ง ประดิษฐานอยู่ใกล้ประตูกำแพงด้านหน้า ความจริงเมื่อมาชมโบราณสถานของวัดโพธิ์ประทับช้างแล้วจะรู้สึกว่พระพุทธรูปองค์ใหม่นี้ขัดกับ โบราณสถานเก่าอื่น ๆ เพราะเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ด้วย

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นเรื่องวัดโพธิ์ประทับช้างซึ่งเป็นวัดที่เก่าแก่ และเป็นวัดที่น่าสนใจ ของอำเภอโพธิ์ประทับช้าง เพราะยังมีโบราณสถานทั้งกองมที่เหลืออยู่มากพอสมควร